

Date: 27th August-2026

**BAS GITARANING MUSIQA SAN'ATIDAGI O'RNI VA IJROCHILIK
XUSUSIYATLARI**

Pulatov Xurshid Rovshan ògli

Qarshi 1-son bolalar musiqa va san'at maktabi o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada bas gitaraning musiqa san'atidagi shakllanishi, rivojlanish bosqichlari, konstruktiv tuzilishi va zamonaviy musiqadagi funksional ahamiyati tahlil qilinadi. Bas gitara ansambl va orkestr tarkibida ritmik hamda garmonik asosni ta'minlovchi muhim cholg'u sifatida o'rganiladi. Shuningdek, uning akustik va elektr xususiyatlari, ijro texnikalari, ovoz hosil qilish mexanizmi hamda turli musiqa janrlaridagi qo'llanilishi yoritiladi. Tadqiqot davomida bas gitaraning ritm, garmoniya va musiqiy shaklni birlashtiruvchi vosita sifatidagi o'rni ilmiy-nazariy jihatdan ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: bas gitara, musiqa, cholg'u asbobi, ritm, garmoniya, bas liniyasi, ijrochilik texnikasi, elektr musiqa, tovush, ansambl.

Musiqa san'atida har bir cholg'u asbobi o'ziga xos funksional vazifani bajaradi. Ayniqsa, zamonaviy musiqa ansamblarida ritmik va garmonik tuzilmaning yaxlitligini ta'minlashda bas cholg'ularining ahamiyati katta. Bas gitara ana shunday cholg'ulardan biri bo'lib, XX asr davomida keng ommalashgan va bugungi kunda rok, jazz, pop, funk, blyuz, metal, soul, elektron musiqa hamda boshqa ko'plab janrlarda faol qo'llanilmoqda. Bas gitaraning asosiy vazifasi faqat past chastotali tovushlarni ijro etishdan iborat emas. U baraban kabi ritmik cholg'ular bilan hamohanglikda musiqiy pulsni shakllantiradi, garmonik ketma-ketlikni mustahkamlaydi va kompozitsiyaning umumiy dinamik rivojiga ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli bas gitara ijrochisi ritm, garmoniya va melodik tafakkurni birgalikda qo'llay olishi zarur.

Bas gitaraning paydo bo'lishi XX asrning birinchi yarmida musiqa texnologiyalarining rivojlanishi bilan chambarchas bog'liq. An'anaviy kontrabas katta hajmi, og'irligi va sahnada tashishdagi qiyinchiliklari sababli ayrim musiqachilar uchun noqulay bo'lgan. Elektr kuchaytirish texnologiyalarining rivojlanishi esa nisbatan ixcham, baland ovozda ijro etish imkoniyatiga ega bas cholg'usiga ehtiyojni kuchaytirdi. Elektr bas gitaraning rivojlanishida 1950-yillar muhim bosqich hisoblanadi. Ayniqsa, Fender kompaniyasi tomonidan ishlab chiqilgan Precision Bass modeli ushbu cholg'uning ommalashishida katta rol o'ynadi. Keyinchalik turli ishlab chiqaruvchilar tomonidan bas gitaraning konstruksiyasi, elektron tizimi, torlar soni va tovush imkoniyatlari takomillashtirildi. 1960–1970-yillarda rok, funk va jazz musiqasining rivojlanishi bas gitaraga bo'lgan talabni yanada oshirdi. 1980–1990-yillarda esa texnologik imkoniyatlarning kengayishi natijasida faol elektronika, ko'p torli baslar va turli effektlardan foydalanish ommalashdi.

Date: 27th August-2026

Bas gitara tashqi ko'rinishi jihatidan oddiy gitaraga o'xshash bo'lsa-da, uning konstruksiyasi past chastotali tovushlarni hosil qilishga moslashtirilgan. Asosiy qismlarga quyidagilar kiradi:

1. Korpus – tovush hosil bo'lish jarayonida asosiy konstruktiv qism hisoblanadi.
2. Grif – torlar joylashadigan uzun qism bo'lib, unda ladlar mavjud.
3. Torlar – odatda oddiy gitaraga nisbatan yo'g'onroq bo'ladi.
4. Kolka mexanizmi – torlarning tarangligini va sozlanishini boshqaradi.
5. Mediator yoki pickup – torlarning tebranishini elektr signaliga aylantirishda ishtirok etadi.
6. Elektron boshqaruv elementlari – ovoz balandligi, tembr va boshqa parametrlarni boshqarish imkonini beradi.
7. Ko'prik (bridge) – torlarni korpusga mahkamlab turadi.

Standart bas gitara odatda to'rtta torli bo'ladi va ular ko'pincha E–A–D–G tartibida sozlanadi. Biroq zamonaviy musiqada besh, olti va undan ortiq torli bas gitaralardan ham foydalaniladi. Ko'p torli modellar ijrochiga kengroq diapazon va murakkab musiqiy materialni ijro etish imkoniyatini beradi.

Bas gitaraning musiqa tarkibidagi asosiy funksiyalarini uch guruhga ajratish mumkin: ritmik, garmonik va melodik.

Bas gitara baraban va boshqa zarbli cholg'ular bilan birgalikda musiqaning ritmik asosini shakllantiradi. Ayniqsa, funk, rok va pop musiqalarida bas ritmik pulsni aniq belgilash orqali kompozitsiyaning harakatini kuchaytiradi.

Bas liniyasi akkordlarning asosiy tovushlarini ta'kidlash orqali garmonik tuzilmani aniqlashtiradi. Tinglovchi ko'pincha musiqiy asarning garmonik yo'nalishini aynan bas tovushlari orqali intuitiv ravishda qabul qiladi.

Ba'zi musiqa janrlarida bas gitara mustaqil melodik cholg'u sifatida ham namoyon bo'ladi. Jazz, funk, progressive rock va fusion kabi yo'nalishlarda bas ijrochilari murakkab melodik va improvizatsion liniyalarni yaratadilar.

Bas gitarada tovush hosil qilishning turli usullari mavjud. Eng keng tarqalgan texnikalardan biri fingerstyle, ya'ni barmoqlar yordamida torlarni chertishdir. Ushbu usul tabiiy va nazorat qilinadigan tovush olish imkonini beradi.

Slap texnikasida torlar bosh barmoq bilan uriladi va boshqa barmoqlar yordamida tortiladi. Bu usul ayniqsa funk musiqasida keng qo'llanadi.

Pick, ya'ni mediator yordamida ijro etish esa aniq va agressiv tovush hosil qilish imkonini beradi. Shu sababli ushbu texnika rok va metal janrlarida keng tarqalgan.

Bundan tashqari, hammer-on, pull-off, slide, muting kabi texnikalar ham bas gitarada ifodaviy imkoniyatlarni kengaytiradi. Mazkur usullar tovushning davomiyligi, tembri, artikulyatsiyasi va dinamik xususiyatlarini boshqarish imkonini beradi. Bas gitaraning funksional imkoniyatlari musiqa janriga qarab o'zgaradi. Rok musiqasida u ko'pincha gitara riffi va baraban ritmini bog'lovchi vosita sifatida xizmat qiladi. Funk janrida esa bas liniyasi musiqiy kompozitsiyaning markaziy elementiga aylanishi mumkin.

Date: 27th August-2026

Jazzda bas gitara yoki kontrabas garmonik harakatni qo'llab-quvvatlash, walking bass yaratish va improvizatsion jarayonda faol ishtirok etish vazifalarini bajaradi. Pop musiqada bas gitara qo'shiqning ritmik va garmonik asosini mustahkamlaydi. Metal musiqasida esa past chastotali kuchli tovushlar kompozitsiyaning og'ir va dinamik xarakterini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bas gitaraning tovush diapazoni oddiy gitaraga nisbatan pastroq bo'lib, uning asosiy vazifalaridan biri past chastotalarni ta'minlashdir. Torning uzunligi, massasi va tarangligi uning tovush chastotasiga bevosita ta'sir qiladi. Elektr bas gitarada torning mexanik tebranishi elektromagnit pikap orqali elektr signaliga aylantiriladi. Keyinchalik ushbu signal kuchaytirgich va akustik tizim orqali eshittiriladi. Shu jihatdan bas gitara nafaqat musiqiy, balki elektroakustik tizim sifatida ham o'rganilishi mumkin. Tovushning tembri esa tor materiali, korpus konstruksiyasi, pikap turi, kuchaytirgich, effektlar va ijro texnikasiga bog'liq. Demak, bir xil nota turli texnik va texnologik sharoitlarda turlicha akustik xususiyatga ega bo'lishi mumkin. Bas gitara ijrochiligini o'rgatishda texnik ko'nikmalar bilan bir qatorda nazariy bilimlarni ham shakllantirish muhim. O'quvchi dastlab cholg'uning tuzilishi, to'g'ri o'tirish yoki turish holati, torlarni sozlash va oddiy ritmik shakllarni o'zlashtirishi lozim. Keyingi bosqichda gamma, akkordlar, intervallar, ritmik shakllar va bas liniyalarini o'rganish maqsadga muvofiq. Shuningdek, metronom bilan ishlash ijrochining ritmik aniqligini rivojlantiradi. Ansambl tarkibida mashq qilish esa bas gitarachining boshqa cholg'ular bilan musiqiy hamkorlik qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Ayniqsa, barabanchi bilan ritmik uyg'unlikni shakllantirish bas ijrochiligi uchun muhim pedagogik vazifalardan biridir. Bas gitara zamonaviy musiqa madaniyatining muhim cholg'ularidan biri bo'lib, uning funksional imkoniyatlari oddiy ritmik hamrohlik bilan cheklanmaydi. U musiqiy asarning ritmik, garmonik va melodik tuzilishida faol ishtirok etadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, bas gitaraning rivojlanishi texnologik taraqqiyot va yangi musiqa janrlarining shakllanishi bilan uzviy bog'liq. Elektron kuchaytirish tizimlari, yangi pikaplar, ko'p torli modellar va zamonaviy effektlar ushbu cholg'uning ijrochilik imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytirdi. Shunday qilib, bas gitara nafaqat ansamblning past chastotali ovozini ta'minlovchi cholg'u, balki musiqiy shakl, ritm va garmoniyaning birlashtiruvchi muhim ijodiy vosita sifatida baholanishi mumkin. Uning ijrochilik texnikalarini ilmiy va pedagogik jihatdan o'rganish zamonaviy musiqa ta'limi hamda ijrochilik amaliyoti uchun muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Bacon, T. The Bass Book: A Complete Illustrated History of Bass Guitars. GPI Books, 1995.
2. Bacon, T. 50 Years of Fender: Half a Century of the Greatest Electric Guitars. Backbeat Books, 2005.
3. Chapman, R. The Complete Guitarist. Dorling Kindersley, 1993.
4. Denyer, R. The Guitar Handbook. Alfred A. Knopf, 1992.
5. Houghton, M., Tolinski, B. The Guitar. Backbeat Books, 2001.

Date: 27th August-2026

6. Wheeler, T. The Guitar Book: A Handbook for Electric and Acoustic Guitarists. HarperCollins, 1990.
7. Waksman, S. Instruments of Desire: The Electric Guitar and the Shaping of Musical Experience. Harvard University Press, 2001.

